

Josef H. A. Gallaš
*Kurzgefaßte Geschichte der kaiserl. könig. kreisämtlichen
und fürstlich 'Dietrichstein'schen Schutzstadt Weißkirch
Olmütz 1836*

Libor Scholz
*Památky města Hranic ku stoleté slavnosti
posvěcení farního chrámu Páně 24. června 1764
Hranice 1864*

Úvod & sazba: Jiří J. K. Nebeský
Písmo: Antique Ancienne (František Štorm)
Tisk: PBtisk, s.r.o., Příbram
Náklad: 300 výtisků
Vydalo nakladatelství Tichý typ
Hranice, srpen 2006

*Vydání knihy finančně podpořilo
Město Hranice částkou 30.000 Kč*

fotografie na obálce:
východní strana hranického náměstí, 1868

TT

nakladatelství Tichý typ
Hviezdoslavova 687
CZ - 753 01 Hranice
www.sweb.cz/tichy-typ
tichy-typ@seznam.cz
+420 608 632 377

ISBN 80-903768-0-0

Dějiny Hranic v 19. století

Svazek, jenž máte před sebou, obsahuje reprint dvou nejstarších tištěných knih o Hranicích. Přesněji vlastně dvojce nejstarší dějiny města Hranic, které vyšly tiskem.

Několik hranických památek popisuje již *Zrcadlo slavného Markrabství moravského* (1593) Bartoloměje Paprockého z Hlohol. Rozsáhlejší informace o Hranicích a jejich dějinách byly knižně publikovány na přelomu 18. a 19. století v rámci topografických prací – zjm.: Johann Aloys Hanke, *Bibliothek der Nöhrischen Staatskunde* (1786); Franz Joseph Schwoy, *Topographische Schilderung des Markgrafthum Nöhren, I.* (1786) a *Topographie vom Markgrafthum Nöhren, III.* (1794); Gregor Wolný, *Die Markgrafschaft Nöhren, I.* (1835).

První monografií o dějinách města byl šestisvazkový český rukopis *Památky města Hranic**, který v letech 1808–1811 sepsal hranický lékař, výtvarník a spisovatel Josef Heřman Agapit Gallaš (1756–1840) na základě jemu dostupných pí-

* Gallašův rukopis *Památek* je dnes uložen v Moravském zemském archivu v Brně (fond E6, kart. 490, sign. Oa7–12), je rozdělen na tři „epochy“ (tj. díly), z nichž epocha třetí se dělí na čtyři samostatné svazky.

semných pramenů a místní tradice. Celé dílo mapovalo dějiny města od 12. století až do 80. let 18. století, vydáno však nikdy nebylo, přestože je Gallaš předložil brněnské cenzuře a získal povolení k tisku. Tak jako u řady svých dalších děl zřejmě nenašel nakladatele. Připravil tedy v němčině zkrácenou verzi textu, která byla roku 1814 publikována v brněnském časopise *Hesperus* (vyd. Christian Carl André). Po dvaceti letech se pak upravený text – tehdy již osmdesátiletého autora – dočkal knižního vydání pod názvem *Kurzgefaste Geschichte der kaiserl. könig. kreisämlichen und fürstlich Dietrichstein'schen Schutzstadt Weißkirch* (tj. Stručné dějiny sídla c. k. krajského úřadu a knížecího dietrichsteinského ochranného* města Hranic). Byl vytištěn v Olomouci u Aloise Skarnitzla roku 1836; nakladatel uveden není, takže jím byl buď sám Gallaš, nebo někdo z jeho mecenášů. Výtěžek z prodeje knihy byl věnován »chudým nemocným«, o něž se Gallaš staral v bočním stavení svého domu čp. 170 (později první hranická veřejná nemocnice).

Jedná se o jednu z prvních tištěných městských dějin v Čechách a na Moravě. Srovnatelná okolní města se monografií dočkala až mnohem později – Přerov roku 1879, Lipník dokonce až roku 1907.

Gallašovy *Stručné dějiny Hranic* líčí historii města jen do sklonku 17. století. Do vypuštění celého posledního století tehdejších dějin města se jistě promítla neradošná zkušenost, kterou Gallaš získal při časopisecké publikaci své práce; po letech na ni vzpomínal takto: »Ne lepší dařilo se mi s mojí německým literátěním. Vynešená pravda v příběžnosti (tj. hi-

* Pojem »ochranné město« (Schutzstadt) označoval poddanská města s regulovaným magistrátem a menší závislostí na vrchnosti. Rukopis Gallašových *Stručných dějin* se dochoval v MZA, fond G15, sig. 32L.

storií) mého otcovského města, kterouž p. Andree v svém Hesperu na světlo vydal, obrazila (tj. urazila) některé ouředníky knížecí – jichž se to ale nic netklo – neb co sem pravil, bibliotékař Hanke dávno již před tím v své *Státovědě moravské* vynesl. Ti, jakž mi od p. Andree návštějí dáno, byli chtěli mě právně u vysokého c.k. gubernium (tj. místodržitelství) jakožto obražitele jejich čti žalovati a k odvolání pŕuhonem (tj. žalobou) dohnati. Jakž ale uslyšeli, že se to s vědomostí Jeho Císařské Milošti stalo a že spolu (tj. zároveň) censuru císařskou obžalují – já pak že teprv hezké kousky na světlo vynésti míním, nad nimiž by se teprv zaštydětí museli – zašla jim chuť k pŕuhonu proti mně a utichli.« (rkp. *Opravení a doplnění v Xcuzy moravské vydané biografie*, 1834)

Gallašovy *Památky měšťa Hranic* pak kolovaly mezi hranicými měšťany v opisech a několik z nich dokonce inspirovaly k vlastní kronikářské práci, nicméně tím, kdo „vydal na světlo“ další knihu o Hranicích, byl loštický rodák Libor Scholz (1835–1881), který v Hranicích působil jako kaplan v krátkém rozmezí let 1863–1865. Mimochodem je pozoruhodné, že knihy o Hranicích jsou takřka výhradně dílem lidí, kteří se do Hranic přistěhovali; i Gallaš je výjimkou jen částečně – z Hranic odešel v roce 1778 a vrátil se sem až po třinácti letech.

V roce 1864 vydal Scholz vlastním nákladem a tiskem Amálie Škarniclové v Hranicích *Památky měšťa Hranic ku štoleté slavnosti posvěcení fárního chrámu Páně 24. čerвна 1764**. Z větší části je kniha vlastně překladem Gallašových *Stručných dějin*, novější údaje doplnil podle kronikářských

* Tak jako u Gallaše znamená i u Scholze slovo „památky“ totéž, co dnešní slovo „paměti“.

zápisků, připojil rozsáhlejší Gallašův životopis* a soudobý popis významných církevních i světských staveb v Hranicích a okolí, které osobně navštívil s měšťanem Karlem Sumbalem. Na úvod jednotlivých kapitol použil vlastenecká motta Matěje Mikšíčka (1815–1892), tehdejšího přednošty hranické železniční stanice a zároveň známého sběratele moravských a slezských pověstí.

Gallašova a Scholzova práce byly zaměřeny především na historii města, jinou kategorii tištěné literatury reprezentovaly na Hranicku dva tituly – šestatřicetistránková publikace Karla Umlauffa *Der Bezirk Weißkirchen in Mähren* (Těšín, 1864) a čtyřiadvacetistránková brožura Bartoloměje Vrány *Okres hranický* (Hranice, 1877). Jedná se o první předchůdce dnešních turistických průvodců i statistických přehledů, jež prožily hlavní rozkvět ve století dvacátém.

Tištěné informační materiály mají ještě delší tradici pokud jde o hranický kostel Narození Panny Marie, tedy Kostelíček – hranický publicista Jan Karel Rippar vydal brožuru *Das Marienkirchlein bei Weißkirchen* (1855). Navazoval jím ovšem na ještě starší pojednání z úvodu ke knize *Svatá křížová cesta, to jeť Rozjímání bořkého umučení Pána Ježíše Krista v XXII. zašaveních, z nichžto posledních čtrnácte ješť tá tak vůbec nazvaná Jeruzalemská křížová cesta* (1828) – poloanonymně vydanému dílu Josefa H. A. Gallaše.

Stručný přehled tisků s hranickou tematikou z 19. století by nebyl úplný bez zmínky o periodickém tisku – první hra-

* Při psaní Gallašova životopisného přehledu se Scholz opíral především o úvod Tomáše Fryčaje ke Gallašově sbírce *Muza moravská* (1813) a o brožuru Jana Karla Rippara *Der mährische Dichter J. H. A. Gallas* (1841).

nické noviny začaly vycházet roku 1875 pod názvem *Weisskirchner Wochenblatt – Hranický týdeník* v němčině i češtině (od října 1876 jen v němčině). Roku 1893 na ně navázaly české *Hranicko-lipnické noviny* (od května 1898 pod názvem *Hlasy z Pobečví*).

Mezera mezi vznikem Gallašova rukopisu a jeho knižní publikací ukazuje na postupný zrod zájmu o dějiny rodného města jdoucí ruku v ruce se štrmým ekonomickým rozvojem 19. století. Že byla kniha tištěna v němčině, zase ukazuje na převažující jazykovou orientaci cílové čtenářské skupiny – tedy místních úředníků a měšťanů.

Publikace Scholzovy práce pak naznačuje, že v průběhu oněch tří desetiletí, která ji dělí od vytištění Gallašovy knížky, došlo k významnému rozvoji místní české většiny, a to jak v oblasti ekonomické, tak na poli „národního uvědomění“. Scholzovy *Památky* pak plnily roli „české knihy o Hranicích“ až do počátku 20. století, kdy je nahradila výpravná (a výrazně nacionalisticky laděná) kniha *Hranice – Statisticko-topografický a kulturně-historický obraz* Vojtěcha Bartovského (1906). Bartovský byl mimochodem na vlastní přání pochován na hřbitově u Kostelíčka vedle Libora Scholze.

Od první Bartovského knihy pak vede přímá linie k trojici velkých knih o Hranicích – Bartovský (1924), Musiol (1936) a Necid & Juračka (1995). Všechny tyto knihy z 20. století se ovšem historii města věnují spíše okrajově. První moderní dějiny města z pera Marie Jaškové, Ladislava Hosáka a Bohumíra Indry (I. díl, 1969; dodatek z roku 1996) se dostaly jen do poloviny 17. století. Shodou okolností se tedy pohybují v podobném časovém rámci jako první dějiny Hranic, které vydal Josef H. A. Gallaš.

Ač si asi nemůžeme dělat iluze o skvělé prodejnosti Gallašovy a Scholzovy knížky, postupem desetiletí se obě knihy staly vyhledávanými a dnes již takřka nedostupnými tisky. Soukromé hranické knihovny, které aspoň jednu z nich obsahují, se dají spočítat na prstech jedné ruky. Naše vydání pak má na několik dalších desetiletí zajistit dostupnost těchto textů, které stále ještě v mnoha ohledech neztratily informační hodnotu a zároveň se už dávno staly objekty hodnými historického zkoumání. V neposlední řadě má být toto vydání připomenutím intelektuálního úsilí 19. století, které tvoří naše vlastní kořeny, jež se postupně ztrácejí v mlze.

Jiří J. K. Nebeský
Na Hromnice 2006

*Poděkování za pomoc s přípravou této knížky nechť laskavě
přijmou:*

*P. Jiří Doležel
Mgr. Zuzana Furková
Ing. Iva Kolečáková-Nebeská
malé miminko Nela Nebeská
PhDr. Hana Svobodová
Ing. Ivana Zaoralová*

Kurzgefaßte
G e s c h i c h t e

d e r

Kaiserl. König. Kreisämlichen und
fürstlich Dietrichstein'schen Schutzstadt

Weißkirch,

Prerauer Kreises im Markgraf-
thume Mähren,

v o n

Joseph Hermann Agapit Gallas,
dasigem Bürger,

verfaßt im Jahre 1812.

Der Ertrag ist zur Unterstützung der armen Kranken
gewidmet.

D I m ũ ſ t,
gedruckt bey Alois Skarnitzl.
1836.

Einleitung.

Meine Vaterstadt Weißkirch gehört zwar nicht zu den ältesten und volkreichsten, wohl aber zu den schönsten und denkwürdigsten Landstädten Mährens.

Sie liegt beynah in der Mitte des Prerauer Kreises, nahe am Ursprunge des Karpatischen Gebirges in einem anmuthigen und fruchtbaren Thale, das ihren Nah-

men führt, und von dem fischreichen Bečwa-Fluße bewässert wird. Bewaldete nord- ost- und südwärts ziehende Berge bilden dieß schöne romantische Thal, so, daß nur die westliche Seite der freyeren Aussicht ins Land geöffnet bleibt. Den nördlichen Bogen dieses Berg-Amphitheaters deckt ein gemischter Nadelwald von Fichten, Tannen und Kiefern, den östlichen Tannen, Birken, Buchen und Eichen, den südlichen aber ein dichter Buchenwald, an dessen äußerstem Ende die zerfallende, uralte Ritterburg Helfenstein hervorragt. Die westliche über eine Meile lange Fläche- begreift in sich nebst der Stadt Weißkirch das Städtchen Drahotausch nebst einem

Hierzu gehörigen, an der Bečwa lie-
 genden Fischerörtchen (Rybari) und
 folgende neun Dörfer: Sezernik,
 Podhorn, Millenau, Slawitsch,
 Klogsdorf, Grabuwka, Ptotka,
 Welka und Olspiz, alle zur hiesi-
 gen Herrschaft gehörig. Sie ist
 aber nicht ganz flach, sondern klei-
 ne und größere Ebenen wechseln
 mit Hügeln, die von der nördlichen
 und östlichen Seite sanft herablau-
 fen, zwischen welchen mehrere rasche
 Waldbäche der Bečwa zufließen, die
 sich in der mittägigen Vertiefung
 zwischen Gärten und Wiesen, Hai-
 nen und Feldern, Teichen und Huth-
 weiden in großen Krümmungen win-
 det, und der schönen Stadt von
 ihrer östlichen Seite und Anhöhe

die herrlichste Aussicht über das
ganze romantische Thal gewähret.

Weit bin ich in der Jugend umher gewandert
und habe
Viele Länder gesehen und Gegenden, aber
vor allen
Hat dieß Thal meine Seele gelabt mit freund-
lichem Anblick;
Darum beschloß ich auch mein Leben hier
zu vollenden.

B o ß.

Diese Worte hat der bukolische
Dichter aus meiner Seele geschrie-
ben, denn eben so dachte ich, als
ich das schöne Weißkircher = Thal
nach einer 13jährigen Abwesenheit
wieder ansichtig ward.

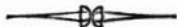
PAMÁTKY MĚSTA HRANIC

k u

stoleté slavnosti

posvěcení fárního chrámu Páně

24. června 1764.

V Hranicích 1864.

Nákladem Liboria Scholze.

● Otcovské naše město Hranice nepatří sice k nejstarším a nejlidnatějším, předce však k nejkrásnějším a paměti nejhodnějším městům naší vlasti moravské. Leží blízko počátku karpatských hor v úrodném a přerokošném údolí, jež rychlotoká Bečva protéká.

Lesnaté půlnoční, východní a polední hory ověňují údolí tak, že jen k západu další výhledka se skytá, jižto zláště půvabnou činí hrad Helštýn blíže Lipníka. V rovném tomto údolí k západu se táhnoucím leží mimo město Hranice též město Drahotuše s Rybáři na řece Bečvě, pak Jezernice, Podhoří, Milenov, Slavič, Klokočí, Hrabůvka, Lhota, Velká a Olšovec, malými pahrbky od sebe oddělené vesnice. Několik mezi lukami a polmi se vynoucích a k Bečvě spěhajících potůčků činí tuto krajinu při pohledu od východu tím krásnější.

Nebyla však vždycky tato hranická končina tak veselá a pěkná, jak se za našich časů na nás utěšeně usmívá, neboť jak nám staré letopisy svědčí, ještě na začátku dvanáctého století byla

to zde rozsáhlá lesnatá divokou zvěří obydlená pustina, kde jen pořídka lidská se nacházela obydli.

Ačkoliv již za časů sv. Cyrilla a Methodia, apostoľův slovanských dle svědectví starých dějepisců takmeř celá vlast naše moravská již v devátém století k víře křesťanské obrácená a v ní upevněná byla, ačkoliv tito sv. apostoľové na blížkém Radhošti kříž Christův co znamení spásy celé krajině vévodící vztýčili; předce snad staré podání bez všelikého základu nebude, že v krajině hranické v pustém lese blíž Bečvy ještě na počátku dvanáctého století pohanství sloužící lidé bydleli, buď že za časů sv. Cyrilla a Methodia při všeobecném pokřesťanění našich předkův pohanstvo zde útulek nalezlo, aneb že po ztroskotání velkomoravské říše a vyhnání učeníkův Methodiových ze země obyvatelé tito z nedostatků křesťanských duchovních pastýřů a učitelů opět do nedávno opuštěného pohanství upadli.

Jestli ale nynější vesnice Hluzov či Luzov od oné zde tehdaž své hlavní sídlo mající pohanské lúzy své jméno by míti měla, nadmíru pochybno se mi býti zdá, ačkoliv podání tvrdí, že právě pro tyto na nynějším hluzovském kopci modloslužbu konající pohany Jurik svou poustevnu a kostelík vystavěl; ale nemohli se třeba, když zde pohané byli, na tom kopci pouze v jistý čas scházivati ku svým obětem? Také by

byla zajisté, kdyby Hluzov již tenkrát byl býval, se zmínka o něm stala v oné listině, kdežto daruje Bedřich olomúcký Jurikovi Hranickou pustinu a ves Štipky.

Tomu však budiž nyní jakkoliv, to víme jisto, že Jurik (Jíří) řeholník sv. Benedikta z novonadaného kláštera Rajhradu zakladatelem a prvním farářem byl jak Hranic taktéž i okolních vesnic.

Dle rozličných událostí, dle rozličných pánů, jimž Hranice patřily až do našich časů můžeme rozvrhnouti památky hranické na čtvero dob, a sice:

1. Hranice patřící klášteru rajhradskému od r.
1169 — 1201.
2. " " " " hradištskému od r.
1201 — 1491.
3. " " rozličným pánům od r. 1491
— 1620.
4. " " rodině knížat z Dietrichstejnů od r. 1622 až do našich
časů.